

Bibliografia dyscypliną integrującą: studia ofiarowane profesor Barbarze Bieńkowskiej / red. Marianna Mlekicka. – Warszawa: UW Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, 1993. – 336 s. // Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi.

Omawiane wydawnictwo jest tomem specjalnym serii „Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi”, wydawanej przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego. Tom ten w całości dedykowany jest prof. dr hab. Barbarze Bieńkowskiej, wieloletniemu redaktorowi tej serii i pracownikowi Instytutu Bibliotekoznawstwa UW. Jest to, jak napisał w krótkim wstępie Jerzy Dobrzycki, „mający dobrą akademicką tradycję – sposób wyrażenia Jej najlepszych życzeń od kolegów, współpracowników i uczniów” (s. 9).

Tytuł *Bibliologia dyscypliną integrującą* jest bardzo znaczący. Wskazuje on na wielość pól badawczych w bibliologii i różnorodność metod stosowanych w badaniach nad książką i jej miejscem w kulturze. Świadczą o tym zamieszczone tu prace dotyczące wielu zagadnień związanych z książką. Autorami tych blisko 40 artykułów i przyczynków są historycy, historycy książki, literatury, kultury, naukowcy i bibliologowie. Ze względu na różnorodność poruszanej przez nich problematyki, prace zostały podzielone na pięć części poświęconych kolejno: dziejom książki, księgozbiorów, czytelnictwa i nauki oraz zagadnieniom z zakresu teorii i metodologii bibliotekoznawstwa. W czterech pierwszych częściach, z uwagi na ich historyczny charakter, artykuły zostały uszeregowane według chronologii omawianej problematyki.

Całość poprzedza, wspomniany już, krótki wstęp J. Dobrzyckiego, w którym obok dedykacji znalazła się charakterystyka zainteresowań badawczych oraz opis kariery naukowej prof. Barbary Bieńkowskiej. Bibliografię publikacji prof. B. Bieńkowskiej zestawiała w układzie chronologicznym Krystyna Wojakowska. Spis ten zawiera 87 pozycji z lat 1960-1992. Są to opisy książek, artykułów naukowych, popularno-naukowych i recenzji, których autorem lub współautorem była B. Bieńkowska, a także tłumaczeń, prac redaktorskich i wywiadów, których udzieliła. Część wstępną zamykają rozważania Wojciecha Zalewskiego poświęcone miejscu i roli książki w komunikacji społecznej.

Pośród 8 artykułów części I *Z dziejów książki* wyróżnia się m. in. praca Anny Żbikowskiej-Migoń, w której Autorka zwróciła uwagę na bardzo istotny problem badawczy związany z obecnością kultury polskiej w Europie. Podjęła ona próbę zanalizowania miejsca polskich książek w osiemnastowiecznych bibliografiach książek rzadkich. Sygnalizując problem, Autorka postuluje podjęcie dalszych szczegółowych badań także nad innymi rodzajami zagranicznych bibliografii.

Piotr Dymmel zajął się w swoim szkicu problemem ilości czasu potrzebnego na powstanie rękopisu. Badał on staropolskie rękopisy, skupiając się przede wszystkim na zachowanych kopiach *Roczników* Jana Długosza. W wyniku przeprowadzonych analiz doszedł do wniosku, że spośród wielu czynników wpływających na czas powstania kodeksu, największe znaczenie miały te związane z funkcją i formą książki rękopiśmiennej oraz z mechanizmem jej tworzenia. Znacznie mniejszą rolę odgrywała tu osoba kopisty.

Andrzej Mężyński w artykule *Czy istniał mecenat wydawniczy wobec książki naukowej w XIX wieku?* zastanawia się nad problemami związanymi z definicją mecenatu i wynikającymi stąd konsekwencjami dla badań nad tym zagadnieniem. Autor, po przeanalizowaniu stanowisk historyków książki i historyków sztuki oraz wielu przykładów, odpowiedział twierdząco na postawione w tytule pytanie, przyjmując jednak pewne zastrzeżenia dotyczące „bezinteresowności” mecenatu. Periodykowi „Biesiada Literacka” w czasach, gdy jego redaktorem i wydawcą był Gracjan Unger (1876-1881), poświęciła swój artykuł Hanna Tadeusiewicz. Z kolei Halina Chamerska omówiła drukowaną we Wrocławiu w 1861 r. broszurę pt. *Polski duch*, której autorem był najprawdopodobniej poeta i dziennikarz Władysław Chotomski. Publikacja ta, dziś bardzo rzadka, jest zdaniem Autorki typowym przykładem broszury patriotycznej tego okresu. Wśród pozostałych prac tej części znalazły się artykuły: Janusza Zbudniewka, poświęcony paulińskiemu kopięciu

i bibliofilowi z XVI/XVII w., Szymonowi Mieleckiemu, Józefa Wojakowskiego *Wpływ Sejmu Czteroletniego na rozwój drukarstwa warszawskiego* i Andrzeja Kłossowskiego pt. *Prehistoria książki polskiej we Francji*.

Część II, *Z dziejów księgozbiorów*, największa pod względem objętości, zawiera aż 13 prac. Warty odnotowania jest tu artykuł Edwarda Potkowskiego, poświęcony wpływom lektury na duchowość krzyżaków. Swoje rozważania Autor oparł głównie na inwentarzach majątkowych domów krzyżackich. W wyniku analizy źródłoznawczej doszedł do wniosku, że źródła te mogą stanowić jedynie element pomocniczy w tego typu badaniach. Niewiele na ich podstawie da się powiedzieć o indywidualnym odbiorze treści lektur. Kolejnym przykładem analizy źródła jest artykuł Wacławy Szelińskiej, która omówiła krakowski katalog dobroczyńców zakonu bernardynów z lat 1453-1602. Autorka wykazała, że Katalog jest cennym źródłem do badania procesu tworzenia i narastania księgozbioru krakowskich bernardynów oraz do poznania kręgu ludzi z tym związanych. Marianna Mlekicka zajęła się omówieniem funkcjonującej w Warszawie czytelni niemieckiej Spiesów. Uczyniła to w oparciu o zachowany katalog, wydany w początkach lat 30. XIX w. Warunki powstawania i funkcjonowania bibliotek parafialnych diecezji podlaskiej w latach 1918-1939 scharakteryzował Jerzy Plis. Artykuł ten został oparty na bardzo bogatej bazie źródłowej. Stanisław Rybandt zajął się odszukaniem książek ze zbiorów Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Zwrócił uwagę, że znajomość biblioteki uczonego, a nie tylko jego lektur, może być przydatna w pisaniu monografii o stylu pisarskim Frycza. Stwierdził też, że dla odtworzenia tej kolekcji konieczne jest przeprowadzenie badań proveniencyjnych na drukach obcych z XVI w. Zbigniew Nowak zaś omówił publikowaną w 1758 r. rozprawę M. K. Hanowa poświęconą dokonaniom i zasługom protobibliotekarzy gdańskich.

W części tej znalazły się także artykuły prezentujące zarys dziejów Biblioteki kapituły łowickiej (Stanisław Poniatowski), stare druki bibliotek gimnazjalnych z Chojnic i Chełmna przechowywane w Bibliotece UMK w Toruniu (Maria Strutyńska), rzekomy ekslibris Nowej Biblioteki Albrechta Pruskiego (Janusz Tondel), fragmenty księgozbiorów Wazów, które udało się zrekonstruować (Irena Komasa). Scharakteryzowane także zostały kolekcje z biblioteki Liceum Krzemienieckiego (Zoja Jaroszewicz-Pierślawcew), dziewiętnastowieczna biblioteka reursy piotrkowskiej (Magdalena Kwiatkowska) oraz źródła do zawartości bibliotek polskich towarzystw naukowych i upowszechniających naukę w okresie zaborów (Urszula Paszkiewicz).

Z dziejów czytelnictwa, to tytuł III części, w której znalazło się 6 pozycji. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje artykuł Elżbiety Słodkowskiej. Autorka zauważyła, że historycy książki omawiając problemy czytelnictwa w Polsce w XIX w., biorą pod uwagę przeważnie zasięg i stopień upowszechnienia publikacji oraz interpretują wypowiedzi ówczesnych pamiętnikarzy i publicystów. Zdaniem E. Słodkowskiej bazę źródłową należałoby poszerzyć o wypowiedzi współczesnych, odnoszące się do kształtowania gustów czytelniczych lub wyrażających obawy przed nieodpowiednią lekturą. Jako przykład tego typu zjawiska Autorka przedstawiła poglądy dotyczące czytelnictwa młodzieży.

Analizą struktury treściowej produkcji drukarni śląskich w okresie Renesansu zajęła się Kazimiera Maleczyńska. Wskazała ona na ścisły związek między produkcją wydawniczą a zainteresowaniami czytelniczymi i potrzebami danego środowiska. Krystyna Bednarska-Ruszajowa postawiła tezę o możliwości wzbogacenia wiedzy historycznoliterackiej przy pomocy źródeł księgoznawczych i księgoznawczej interpretacji faktów. Do jej zilustrowania posłużyła się przykładem analizy zapisów *Dziennika pożyczania książek z Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego*, dotyczących Leona Borowskiego i Adama Mickiewicza. Wyjaśnieniem *Roli kolektorów w rozprowadzaniu subskrypcji piśmiennictwa naukowego w pierwszej połowie XIX w.* zajęła się Anna Dymmel. Autorka zaproponowała rozszerzenie badań o rolę kolektorów w rozpowszechnianiu prenumeraty piśmiennictwa beietrystycznego. Ciekawy przykład analizy prenumeratorów „Izys Polskiej” z lat 1820-1828 dał Ireneusz Innatowicz. Scharakteryzował on grupę prenumeratorów pod względem wykonywanego zawodu, zajmowanego stanowiska i pochodzenia. Zwrócił też uwagę na powiązania wolno-

mularstwa z dziennikarstwem. Jacek Puchalski z kolei zawarł w swej pracy przemyślenia nad wybranymi elementami recepcji książki polityczno-prawnej w siedemnastowiecznej Polsce.

W części IV, *Z dziejów nauki* zamieszczono 6 artykułów. W jednym z nich Krzysztof Migoń postuluje podjęcie badań nad historią towarzystw bibliologicznych, których początków, jego zdaniem, należy upatrywać w osiemnastowiecznych akademiach i towarzystwach naukowych zajmujących się studiami historycznymi i historyczno-literackimi. Do tego typu towarzystw zaliczył też znaczną część organizacji bibliograficznych, towarzystw bibliotekarskich i z nazwy, bibliologicznych. K. Migoń wskazał na inspirujące, integrujące i opiniotwórcze funkcje towarzystw w środowiskach naukowych, zatem badania im poświęcone mogłyby znacznie wzbogacić historię dyscypliny. Miejsce książki w warsztacie naukowym historyków polskich XVII w. przedstawił Antoni Krawczyk. Ukazał on sposób, w jaki uczeni traktujący książkę jako źródło historyczne, przedstawiali ją w swoich dziełach, jak dokonywali oceny merytorycznej książek i na jakie jeszcze poza treścią, elementy zwracali uwagę. Jadwiga Krajewska zaś scharakteryzowała bibliografię piśmiennictwa o Uniwersytecie Warszawskim.

Pozostałe 3 artykuły tej części wybiegają nieco swą tematyką poza ramy wyznaczone przez tytuł publikacji. Są to: szkic Jerzego Dobrzyckiego o polskich nazwach na siedemnastowiecznej mapie księżyca, artykuł Ireny Stasiewicz-Jasiukowej z ustaleniami autorstwa części artykułów z zakresu ekonomii ze „Zbioru potrzebniejszych wiadomości” i praca Jerzego Maternickiego poświęcona historykom warszawskim w latach okupacji.

Ostania, piąta część zatytułowana *Z teorii i metodologii bibliotekoznawstwa* zawiera tylko 4 artykuły. Na uwagę zasługuje tu przede wszystkim praca Janusza Dunina poświęcona dokumentacji nowszych księgozbiorów. Autor doszedł do wniosku, że dziś najważniejszym zadaniem jest nie gromadzenie tych zbiorów, lecz ich dokumentacja. Znacznie więcej księgozbiorów może zostać spisanych, niż przechowanych. Istotnym zatem zadaniem jest wypracowanie odpowiednich metod i przygotowanie dokumentacji zbiorów. Szczególnie ważne jest tu opracowanie zasad opisu księgozbioru jako całości.

Omówieniem potrzeb badawczych w zakresie bibliotek szkolnych i pedagogicznych zajął się Marcin Drzewiecki, który przedstawił wnioski z prowadzonych przez siebie analiz działalności tego typu bibliotek w Polsce. Wskazał na konieczność prowadzenia badań w zakresie funkcjonowania tych bibliotek w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły i ich miejsca w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej. Zaproponował też przeprowadzenie zmian organizacyjnych, strukturalnych i funkcjonalnych w sieci bibliotek szkolnych i pedagogicznych, a także zaapelował o zmiany w kształceniu nauczycieli i bibliotekarzy szkolnych.

Maria Kocójowa, powołując się m. in. na przykład systemu informacyjnego CONSPECTUS, wskazała nowe kierunki i możliwości w badaniach proveniencyjnych, wynikające z zastosowania nowoczesnych technik komputerowych. Henryk Hollender ukazał możliwości wykorzystania bazy danych Eighteenth Century Short Title Catalogue, na przykładzie wyszukiwania poloników.

Całość publikacji zamyka artykuł Ewy Chmielewskiej-Gorczyicy *Cechy środków zapisu i przekazu informacji*. Autorka scharakteryzowała elementy układu komunikacyjnego, skupiając się na cechach nośnika informacji. Zwróciła uwagę na współlistnienie środków komunikacji, a następnie omówiła ich główne tendencje rozwojowe.

Omawiane wydawnictwo ukazuje nam, z jak różnorodną problematyką można się spotkać na gruncie bibliologii. Zamieszczone tu prace, ze względu na charakter publikacji i wynikające stąd ograniczenia dotyczące ich objętości, nie mogły wyczerpać poruszanych w nich zagadnień. Ukazują jednak nowe kierunki poszukiwań i ciekawe propozycje rozwiązań wielu problemów badawczych. Są to najczęściej przyczynki i artykuły powstałe na marginesie szerszych badań prowadzonych przez ich autorów. Mogą jednak stanowić inspirację także dla tych wszystkich, którzy chcą się zajmować historią książki, bibliotekoznawstwem czy naukoznawstwem.

Andrzej Padziński